

Considerații cu privire la dreptul de autor în cazul operelor de arhitectură

 juridice.ro/410835/consideratii-cu-privire-la-dreptul-de-autor-in-cazul-operelor-de-arhitectura.html

Arhitectura este un domeniu de activitate complex, pentru că are atât o latură științifică, cât și una cultural-artistică. Aceasta natură bivalentă prezintă interes sub aspect juridic, în ceea ce privește identificarea activității de arhitect ca o activitate a unui artist-creator, fapt ce implică recunoașterea unui drept de autor al arhitectului asupra creațiilor sale în domeniu, adică operele de arhitectură.

Intenția prezentului articol este de a face câteva considerații pe marginea dreptului de autor în cazul operelor de arhitectură, în dorința de a evidenția câteva aspecte de interes practic: (i) calitatea de artist – creator al arhitectului, deci subiect al dreptului de autor, (ii) rezultatul creației sale – opera de arhitectură, în cele două forme ale sale principale vizate de protecția dreptului de autor: proiectul de arhitectură și construcția edificată în baza planurilor realizate de arhitect, (iii) dreptul de proprietate și dreptul de autor în cazul operelor de arhitectură și (iv) cadrul contractual al dreptului de autor al arhitectului.

1. Arhitectul – un artist creator

Deși nu este uzuală titulatura arhitectului de artist creator ea este îndreptățită, după cum se va vedea, în urma trecerii în revistă unor dispoziții relevante în acest sens din Legea nr. 184/2001 privind profesia de arhitect („**Legea nr. 184/2001**”) și Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe („**Legea nr. 8/1996**”).

Conform Legii nr. 184/2001, arhitectul își desfășoară activitatea principală în domeniul arhitecturii, iar în anumite condiții speciale și în cel al amenajării teritoriului și urbanismului. Activitatea sa este un act de cultură de interes public, cu multiple implicații: urbanistice, economice, sociale și ecologice. Astfel, ceea ce realizează un arhitect este considerat o creație arhitecturală, menită să organizeze funcțional și estetic spațiul construit, inserându-l armonios în mediul înconjurător, în aspectul peisajelor naturale și al patrimoniului imobiliar (art. 2 alin. 1 coroborat cu art. 1 alin. 2).

Activitatea arhitectului – practica arhitecturii – este descrisă de legiuitor ca un act complex de creație tehnică și estetică și de furnizare de servicii, care se realizează prin întocmirea de proiecte, coordonarea studiilor și documentațiilor conexe întocmite de alți specialiști, studii, teme și programe de cercetare, proiectare și concursuri, documentații tehnice, machete, relevee și alte asemenea activități (art. 8 alin. 2 din Legea nr. 184/2001), o mare parte a muncii sale luând forma unor opere originale de creație intelectuală.

Art. 7 din Legea nr. 8/1996 prevede că sunt obiect al dreptului de autor operele originale de creație intelectuală în domeniul artistic sau științific, oricare ar fi modalitatea de creație, modul sau forma de exprimare și independent de valoarea și destinația lor, între care și operele de arhitectură, inclusiv planșele, machetele și lucrările grafice ce formează proiectele de arhitectură. Formularea Legii nr. 8/1996 este exemplificativă, în fapt fiind protejate de dreptul de autor toate creațiile intelectuale originale ale arhitectului.

În concluzie, prin coroborarea dispozițiilor Legii nr. 184/2001 cu cele ale Legii nr. 8/1996 rezultă că arhitectul este un artist-creator iar operele sale de arhitectură sunt protejate de dreptul de autor.

2. Opera de arhitectură – obiect al protecției dreptului de autor

Noțiunea de operă de arhitectură din perspectiva Legii nr. 8/1996 (art. 7 lit. h. coroborat cu art. 84 din lege), trebuie definită prin cele două categorii care o compun, descrise în cele ce urmează:

a) Planurile, machetele și lucrările grafice care formează proiectele de arhitectură

Conform doctrinei, această operă de arhitectură este o aplicație specială a dreptului la nume al autorului-arhitect, potrivit căreia studiile și proiectele de arhitectură, inclusiv construcția aferentă vor avea scris numele arhitectului, la loc vizibil, cu excepția cazului în care nu s-a prevăzut altfel în contract. Arhitectul are asupra acestei opere drepturi de autor patrimoniale și morale, în baza cărora poate să pretinde să figureze numele său pe proiectul de arhitectură și poate să se opună la aplicarea pe operă a numelui altuia[1].

b) Construcția edificată

În acest caz, dreptul de autor presupune ca în cazul construirii unei opere de arhitectură, realizată total sau parțial după un alt proiect, aceasta nu poate fi realizată decât cu acordul titularului dreptului de autor asupra aceluși proiect (art. 84).

Articolul nostru vizează opera de arhitectură sub forma planurilor, machetelor și lucrărilor grafice care alcătuiesc proiectul de arhitectură.

3. Dreptul de proprietate și dreptul de autor în cazul operelor de arhitectură

Conform art. 1 coroborat cu art. 2 din Legea nr. 8/1996, dreptul de autor este recunoscut și garantat în condițiile respectivei legi, fără a fi exclusă și protecția acordată prin alte dispoziții legale. Legiuitorul prevede că acest drept este legat de persoana autorului și comportă atribute de ordin moral și patrimonial.

Prin urmare, din modul de formulare al legiuitorului indicat mai sus, dreptul de autor nu este definit ca un drept de proprietate în sensul unui drept real, ci este un drept complex[2], de sine-stătător (drept de creație intelectuală, care are elemente de drept real și asemănări cu drepturile de creanță), evidențiindu-se în acest sens caracterul său personal, cât și două tipuri de elemente specifice componente ale acestui drept, una de natură patrimonială și una de natură morală.

Creația intelectuală trebuie să ia o formă concretă de exprimare, perceptibilă simțurilor[3]. În cazul de față, opera de arhitectură protejată de dreptul de autor este reprezentată de proiectul de arhitectură care este materializat într-un ansamblu de documente: planuri, fișe, planșe, machete, lucrările grafice etc. Drepturile pe care le poate avea arhitectul asupra proiectului de arhitectură le putem împărți în trei categorii, descrise în cele de urmează:

a) drept de proprietate asupra obiectului în care se materializează opera sa originală (a suportului material), ceea ce pentru opera de arhitectură ar fi documentele proiectului de arhitectură: planuri, planșe, fișe, machete, lucrări grafice etc. Deci, un drept real, așa cum a fost identificat în acest sens de doctrina juridică[4]. De altfel, art. 47 alin. 6 din Legea nr. 8/1996 prevede că dobândirea proprietății asupra suportului material al operei nu conferă prin ea însăși un drept de utilizare a operei. Precizăm că acest drept real asupra obiectului în care s-a materializat opera poate fi transmis de către autor unei alte persoane.

b) drept de autor de natură patrimonială, care rezultă din valorificarea creației sale intelectuale de către arhitect și care a fost identificat în doctrină ca un drept incorporeal de natură mobilă, distinct de bunul corporal în care s-a concretizat opera creată de autor. Acest drept de natură patrimonială este descris în art. 12-13 din Legea nr. 8/1996. În conformitate aceste prevederi, arhitectul are dreptul patrimonial exclusiv de a decide dacă, în ce mod și când va fi utilizată opera de arhitectură, inclusiv de a consimți utilizarea operei de către alții, iar utilizarea operei dă naștere la mai multe drepturi patrimoniale, între care, spre exemplu, cel de a reproduce opera. Drepturile patrimoniale pot fi transmise de către autor unei alte persoane, însă doar în formele permise de legea specială, cea mai uzitată fiind cesiunea, prin care titularul dreptului de autor își înstrăinează o parte sau toate drepturile patrimoniale aferente operei sale. Din conținutul art. 39-42 din Legea nr. 8/1996 trebuie reținute condițiile impuse de legiuitor pentru validitatea unei cesiuni. Astfel, conform dispozițiilor legale, existența și conținutul contractului de cesiune a drepturilor patrimoniale se poate dovedi numai prin forma scrisă a acestuia. De asemenea, cesiunea trebuie să menționeze drepturile patrimoniale transmise, remunerația, întinderea cesiunii.

c) drept de autor de natură nepatrimonială, care înseamnă drepturile morale aferente calității sale de autor, respectiv: (i) dreptul de a decide dacă, în ce mod și când va fi adusă opera la cunoștință publică; (ii) dreptul de a pretinde recunoașterea calității de autor al operei; (iii) dreptul de a decide sub ce nume va fi adusă opera la cunoștința publică; (iv) dreptul de a pretinde respectarea integrității operei și de a se opune oricărei modificări,

precum și oricărei atingeri aduse operei, dacă prejudiciază onoarea sau reputația sa; (v) dreptul de a retracta opera, despăgubind, dacă este cazul, pe titularii drepturilor de utilizare, prejudiciați prin exercitarea retractării (art. 10 din Legea nr. 8/1996). Aceste drepturi morale nu se pot transmite de către autor și autorul nu poate renunța la ele.

În concluzie, arhitectul poate transmite dreptul său real asupra obiectului în care s-a materializat opera de arhitectură, adică asupra documentelor, păstrând dreptul de natură patrimonială pentru valorificarea operei de arhitectură – proiectul de arhitectură, care implică drepturile patrimoniale prevăzute de Legea nr. 8/1996 (ex. dreptul de utilizare și exploatare, dreptul de reproducere, de distribuire, de comunicare a operei, de realizare de opere derivate etc), cât și cel de natură nepatrimonială (moral) de autor.

4. Cadrul contractual al dreptului de autor în privința operelor de arhitectură

Art. 20 lit. d) din Legea nr. 184/2001 prevede că arhitectul are dreptul să introducă în contractul încheiat cu clientul (n.n de obicei beneficiar al proiectului) clauze privind protecția dreptului de autor.

Apreciem că formularea legiuitorului este defectuoasă și *de lege ferenda* considerăm necesar să fie indicat ca obligatorie prevederea cu privire la drepturile de autor ale arhitectului în contractul încheiat cu client.

Pe de altă parte, în practică există contracte de proiectare fără prevederi cu privire la drepturile de autor ale arhitectului sau dacă astfel de dispoziții există acestea sunt redactate într-un mod disfuncțional, fără a se înțelege care a fost intenția părților cu privire la dreptul de autor. De aceea, este important să fie cunoscute, dinainte de încheierea unui contract, ce tipuri de clauze pot fi introduse cu privire la drepturile de autor, și în acest sens am făcut câteva precizări în cele ce urmează.

În primul rând, arhitectul poate și ar trebui să prevadă într-un contract o clauză în sensul că drepturile de autor (patrimoniale și morale) cu privire la proiectul de arhitectură îi aparțin și că nu sunt cedate clientului (beneficiarului).

În al doilea rând, se poate ca beneficiarul (clientul) să solicite și cedarea dreptului de autor asupra proiectului de arhitectură, iar dacă arhitectul este de acord cu aceasta, în contract trebuie redactată o clauză cu privire la cesiunea drepturilor patrimoniale de autor, care să respecte cerințele Legii nr. 8/1996 astfel încât cesiunea să fie validă.

În al treilea rând, dacă se doresc clauze în sensul că se transferă proprietatea asupra documentelor proiectului de arhitectură, prevederea trebuie redactată clar, astfel încât să fie evident că intenția părților a fost să transfere proprietatea asupra obiectului în care se materializează opera de arhitectură, adică documentele proiectului de arhitectură: planuri, planșe, fișe, machete, lucrări grafice etc. În niciun caz nu se transferă drepturile de autor

patrimoniale ale arhitectului aferente proiectului de arhitectură, atâta timp cât nu există prevederi exprese cu privire la cesiunea drepturilor de autor, formulate în acord cu cerințele imperative ale Legii nr. 8/1996.

Ca principiu, în cazul în care în contractul de proiectare nu există clauze în legătură cu drepturile de autor ale arhitectului, atunci înseamnă că drepturile de autor asupra proiectului de arhitectură au rămas ale arhitectului, atât drepturile patrimoniale (pe care le poate exploata, conform Legii nr. 8/1996), cât și drepturile morale.

Dacă ar fi să asimilăm contractele de proiectare cu un contract de comandă a unei opere viitoare, conform art. 46 din Legea nr. 8/1996, într-un astfel de contract de comandă, în lipsa unei clauze contrare, drepturile patrimoniale aparțin autorului. Rațiunea recurgerii la o astfel de similitudine este pentru a demonstra că intenția legiuitorului în materie de proprietate intelectuală este de a proteja în mod prioritar pe autor, de a conserva drepturile acestuia și a se asigura că acesta le înstrăinează în cunoștință de cauză, prin menționarea expresă a acestui fapt, altfel o astfel de înstrăinare nu intervine în mod valabil.

O bună redactare a clauzelor cu privire la dreptul de autor îl va ajuta pe arhitect să își exercite drepturile de autor și să își protejeze în mod eficient operele de arhitectură, dar și pe client (beneficiar) să înțeleagă raporturile contractuale cu arhitectul mai bine. În acest sens, este util ca pentru redactarea unui contract de proiectare să se apeleze la serviciile unui specialist în domeniul juridic.

De asemenea, urmărirea și exercitarea protecției dreptului de autor de către arhitect trebuie să facă parte din activitatea de zi cu zi a acestuia, inclusiv în plan contractual, pentru a se putea proteja de orice riscuri (ex. fals, contrafacere) și prejudicii (atât materiale, cât și morale), care ar putea interveni.

[1] Viorel Roș, Dragoș Bogdan, Octavia Spineanu-Matei, *Dreptul de autor și drepturile conexe – Tratat*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 455.

[2] A se vedea despre natura complexă a dreptului de autor Viorel Roș, Dragoș Bogdan, Octavia Spineanu-Matei, *Dreptul de autor și drepturile conexe – Tratat*, Ed. All Beck, București, 2005, pp. 38-40, și despre noțiunea de drept de autor și regimul său juridic atât aceiași autori, cât și Andreea Paula Seucan, *Drepturile morale și drepturile patrimoniale de autor*, ed. a II-a revizuită, Ed. Universul Juridic, București, 2015, pp. 15-21.

[3] Yolanda Eminescu, *Dreptul de autor*, Ed. Lumina Lex, București, 1994, p. 43. De asemenea, cu privire la condiții referitoare la forma operei în domeniul dreptului de autor a se vedea și Alin Speriusi-Vlad, *Drepturile patrimoniale în proprietatea intelectuală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, pp. 59-62.

[4] Corneliu Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale în reglementarea noului Cod civil*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2015, p. 29.

Av. dr. Arcadia Hinescu

Baroul București